

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ars Semper Gavdendi

Demonstrata Ex Sola Consideratione Divinae Providentiae Et Per
Adventuales Conciones

Sarasa, Alfonsus Antonius de

Antverpiae, 1664

Tractatus VIII. Ostenditur bonos & malos promiscuè inter se habitare
debuisse. Item non bona fortunae modò, sed & dotes corporis & animi,
hominibus non aequaliter debuisse dari Itaque ne te affligant ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-13517

TRACTATUS VIII.

Parvillum & magnum ipse fecit: & æqualiter est
illi cura de omnibus. Sap. 6.

*Ostenditur & bonos & malos promiscuè inter se habi-
tare debuisse. item non bona fortuna modo, sed &
dotes corporis & animi hominibus non equaliter
debuisse dari. Itaque ne te affligant defectus, nec
miseria aliena, aut etiam propria.*

P R O O E M I V M.

DE omnibus curam æqualem quod gerat, nullius
personæ exceptor Deus, tam id quidem verum
est, quàm verax est ipse Deus, qui id suo ore re-
stat, & verò etiam factis comprobatur. At quis
id sibi persuaserit, inquit, qui tantam non in
reliquis modo creaturis, sed & inter homines
ipfos rerum omnium, non fortunarum modo, sed & corporum,
ingeniorumque varietatem attendit? An verò eandem filiis suis
curam adhibere censebitur parens, qui vnum quidem studiis
magnò impendiò applicat, alterum verò ad quiesquillas, & ple-
beiorum faciem abiicit, ut laborando malignè victitet? si pater
est communis, communes si sint filij, cur non communis fa-
vor? Hæc Deum rursus impetit querimonia. Audiendâ est om-
nino, & porro detergendâ. Quòd ut ordine agam, prout præce-
denti Tractatu de fortunæ bonis egimus, ostendimusque ea ne-
que bonis neque malis solis potuisse erogari, sed promiscuè, ita
& hoc ipsum magis dilucidandum est, & demonstrandum præ-
terea, hoc quoque omnibus tum corporis tum animi dotibus
prorsus convenire. Ostendam verò sine hæc ingeniorum, indo-
lis, humorum, corporum, conditionum varietate, nec orbem su-
stantari

stentari potuisse; nec verò etiam hominum æternam salutem conuenientius potuisse procurari. Ex quò illud fiet consequens, neminem alienis malis, seu ex naturæ vitiò, prout sunt fastidiosi conuiuentium mores, seu etiam ex fortunæ mutatione oriantur, imò ne suis quidem debere quemquam magnoperè perturbari.

S. I.

Proponitur ingens hominum, non fortunis modo, sed naturæ dotibus, moribus, indole, ingenio inter se differentium, & nihilominus inter se promiscue habitantium varietas, multarum perturbationum causa; verum homines inter se tam varios, promiscue sibi conuiuere debuisse ostenditur.

Proponitur querela, quod in hominibus qui tamen naturæ pares sunt, tanta se nihilominus, diffinitudo,

In bonis fortuna.

GRatias omnino maximas, iniustis licet hominum de Dei Prouidentiâ conquerentium vocibus: quò enim querimonias magis accumulans, easque accuratius expendo, eò magis illa mihi, pleniusque elucescit. Iniuriam sanè maximam humano generi fecisse videtur Deus, dona sua, naturæ inquam munerata, tantâ inæqualitate inter homines quòd disperferit; iniquum enim est, inter æquales æqualitatem non seruari. At ego id assero, nunquam æquiorum se hominibus præstitisse Deum: æquissimumque fuisse, varietatem tantam & inæqualitatem, quòd induxerit. Quòd clarè vt expendam, audiendæ sunt prius conquerentium voces; ne nullitent denuò inauditos esse condemnatos se.

An non id stupendum inquires, quòd cum homines primâ originè & naturâ pares sint, tam impares tamen esse non fortunæ modo, sed & animi corporisque dotibus? quasi si natura, quæ omnium communis mater est, non paucis fuerit rigida nouerca. Hæc quidem perturbationum inter nos, & non minima est origo. Quid enim? imprimis (inde tamen id consequitur) vnus pauper est alter diues; quòd quidem fortunæ est. Tamen vt vt sit, vnus commodis vndique diffluit, lautè comedit, stertit sine curis, fora obambulat nullius rei sollicitus, latè imperat, seruos habet ad nutum obsequentes; denique viuit, oblectatur curis vacuus,

vacuus, deliciarum plenus. Alter interim non viuit, sed ad di-
menſum quotidie victitat, nullus ei prouentus niſi quem manus
rigidæ calliſque dant obductæ; nullus ei fructus prouenit niſi
quem figauit immanis ſudor: & tamen homines ſunt naturâ pa-
res, conditione ſimiles.

3. Deinde, vnus quidem vir eſt, hoc eſt, robuſto virilique corpo-
re; alter famina plurimis certè, præ viro, corporis implicata in-
commodis. Et inter hos iterum ſumma eſt varietas. Aliqui nam-
que, membris ſunt benè compactis, bonâ valerudine, corpore
contra aëris inclementiam probè firmato: aliqui, carne tam
flaccidâ, viribus tam remiſſis, capite tam poroſo, vt minimâ
perſentur aurâ, & in cathartos toti diſſuant. An non tamen ex
eâdem omnes eruti terræ maſſâ? qui ſit ergo, vt in tam diſpares
teſtas lutum tam ſimile, idem planè ſigulus coegerit? certe pa-
ria eademque, pari modo eodemque labore poterat efformare.

4. Præter hæc, quanta Deus bone in ſingulis eſt geniorum, inge-
niorumque diuerſitas! ſtupidus hic nihil percipit, nad omnia
cœcutit, merum ſtuporem dixeris; alter perſpicaciſſimi eſt inge-
nij. Rurſus inter hos, mira multis facilisque in perecipiendis
rebus eſt agilitas, ſed in retinendis fallaciſſima memoria; alijs
ingenium ſit licet tardius, peruadunt tamen ſtudio & perſum-
punt omnia, eaque quæ ſemel mente complexi ſunt, memoriâ
retinent tenaciſſimâ. Rurſus non omnibus ſtudijs, eadem eod-
dem modo apta ſunt ingenia; quædam his, his alia percolendis
magis ſunt accommoda. Denique qui bono valet ingenio, iu-
dicio ſæpè eſt exiguo, ſæpè exotico, ſæpius nullo: quibus in per-
cipiendo ingenium, & iudicium in diſcernendo, non raro de eſt
memoria; & tandem quibus eſt animus ad omnia compoſitus,
ijs de eſt corporis valetudo, anima agentis neceſſariam inſtrū-
mentum.

5. At verò magnum illud geniorum, indolis, morum, animo-
rum ad varia inclinatum diſſidium inter homines qui conſi-
derat, id fanè inueniet, ne duos quidem reperiit in toto terra-
rum orbe ſibi conſtantes, ſibi que ſimiles. Id verò quis ferat?
hinc iurgia, hinc diſſidia, hinc auerſiones mentium, hinc ani-
morum perturbationes. Vnus enim faceto liberalique eſt inge-
nio, alter malancolico, ſibi aliſque retrico: ille iocis delectatur
& cantibus, hinc iſta ſaſtidio ſunt, lacrymis oblectandum cre-
das.

In corporis
robore &
conſtitutio-
ne.

In ingenio
& animâ
dotibus.

In moribus
& animo
dotibus.

das: hic tardus est linguâ, manibus remissus, toto corpore len-
 tus & frigidus, neque facile hominem moueas nisi vi propulsum;
 ille vegetus, alacris sanguine, in agendo celer, fertur suo genio
 promptus ad omnia, sibi semper similis, semper lætus. Illum si
 tacillum moueas, illico in ignes dissilit, in furias agitur abreptus
 irâ; hunc omnibus cōmendat ingenita mansuetudo. Illum comi-
 ras, affabilitas, facilisque genius cunctis charum faciunt & ama-
 bilem; hunc verò rusticitas, inconditi corporis motus, insulsi que
 gestus cunctis inuisum reddant, in syluas ablegandum procla-
 mant omnes, vbi *Rudi puer excidit alno*. En quanta hominum
 varietas, quàm dispar omnium cōditio. Et inter hos dum vi-
 uitur, quis possit placidè viuere?

de agere ad
 res & videri
 manifestum
 est

Imò in co-
 dem homi-
 ne, pro re-
 et varie.
 Ecce tanta
 variatio,
 audib.

Lamentari, vt video, rursus incipis. Verùm an dixisti omnia?
 an omnem mouisti lapidem? Haud reor; nam illud prætermi-
 sisse non debueras, quod tamen maximum querimonijs tuis da-
 bit pondus; diuersitatem hanc tam variam tamque intolerabi-
 lem, non in diuersis modo hominibus reperiri; sed quod pessim-
 um est, & in vno eodemque homine, pro rerum temporumque
 varietate, varios reperiri homines, inter se maximè dissidentes,
 semper varios, rarò eodè. Hæc sanè res est, vt feratur, diffi-
 cillima; quæque rectam conuiuentium societatem, imò ciuitatū
 ordinationem probam, ciuiumque coniunctionem reddit pro-
 fus difficilem. Si enim suis homines moribus constarent, ge-
 nioque constanter & mordicus inhaerent, scio ego, inquis tu,
 quò pacto forent omnia ordinanda. Ain verò scis? age porrò,
 ordina.

6.

Huic incō-
 modo sul-
 tū credū
 obuiari
 posse, si si-
 milia genij
 homines
 simul ha-
 buerint.

Quod si, inquis, melancholico qui sunt genio semper tales fo-
 genti, qui lætâ indole semper læti, iracundi semper colerici, ad
 studia propensum semper sibi constantes & sic deinceps; tūm sanè
 ciuitatem totam in compita vicosque diuiderem ego, statue-
 remque, vt omnes, qui eiusdem genij sunt, iisdem in vicis quasi
 tributim habitarent, vt modò solent veteramentarij, veterum-
 que vestium interpolatores. Sic ergo Iouiales illos genijque le-
 pidi homines, in vnum vicum compingerem; isthuc musicos;
 isthuc cytharædos, isthuc victores, isthuc vina, isthuc cōquos,
 isthuc bellaria, isthuc parasitos, isthuc aleas, isthuc tessulas, om-
 niaque oblectamentorum genera per classes suas ritè dispone-
 rem. Sanè sic compositi viuere poterunt pro genio suo, cantare
 ad

7.

ad raiim vsque, saltare dum toto corpore sudor diffluat, idque sine tetricorum hominum murmurationibus aut impendio, qui sibi semper occlamant obtundi caput, cum quis agit lepide, aut loquitur iucunde.

8. Deinde verò, hisce rectè ex sententiâ compositis, omnes illos Saturni æmulos, melancolicos, inquam, quibus nunquam ne sibi secum quidem conuenit; silicernia, terræ pondera, quibus caput nigris semper oppletum vaporibus & talento grauius in terram propendet, in extrema amandarem vrbis compita, Septentrioni, frigido nimirum vento maxime exposita? ijsque yespillones, libitinos, sandapilarios, & quotquot corporibus sepeliendis impendunt operam, interfererem; tetricos quoque rerum omnium indagatotes & censores, qui murmurandi materiam vndique conquirerent. Illic sanè admurmurarent, arroderent & se & omnia pro suo libitu; steterent, plangerent, lachrymarentur, sine audientium inuidiâ aut fastidiò: omnes enim eiusdem sunt genij.

9. Iam verò bellicosos illos, illos Martis pullos, quibus exastuat bilis, & ira est feruentior, quos bella delectant & iurgia, quis non iudicet vnâ compingendos? habitent certè inter eos cultrarij, ensium armorumque politores, per me licet, vt instrumenta genio suo apta ad manum habeant. Isthic narrare poterunt bella, & quibus interfuere prælia; isthic noua poterunt concitare bella, iurgari, clamare, & rixis miscere omnia; pugnare si libet denique, & mutuis sese vulneribus confodere. Agent certè pro suo genio, nec vllius nisi suo impendio.

10. Sapientes autem viros, non est dubium, quin vnâ necesse sit coniuere, vt conferant studia, vt se animent, vt extrâ strepitum sint tumultuosè debacchantium, vt moderatè agant inter se, & fructum quæsitæ & inuentæ iam sapientiæ securi percipiant. His verò bibliopolas, librorum excusores, librarios, amanuenses coniungi debere, non attinet me dicere; res ipsa loquitur. Funginos denique homines, ne sapientibus molesti sint, tetrica inquam capita, quibus cum parum sit rei, multum tamen verborum est; stultos aut semistultos clariùs dixerim, qui nihil non effutiunt, nunquam non garrunt, sine vllò aut ingenij, aut iudicij acumine, psittacos dicas aut loquaces picas, defultoriè, quod ob os venerit, proclamantes; hos inquam omnes ne Sa-

pietibus posthac obstrepant, in insanientium domum, aut si domus vna non sufficit (nec verò sufficet) vicum inquam integrum, eumque bene magnum, ablegandos omnino censeo. Isthic sibi sapiant, donec insaniunt. Hòc modò prouisum erit reipublicæ. Nunc verò vbi omnes habitant promiscuè, quid tandem tranquillitatis sperari possit? Sapit vir, insana est vxor; liberi scelerati, & in omnem voluptatem propensi domum complent clamoribus; turbatur iocantium cachinnis auus, multis iam ab annis putridus senecio; rixantur serui, insaniunt vicini. An hæc est forma, bene & in ordinem digestæ reipublicæ? quis id patienter ferat? cui, vt maximè velit, tot inter turbas dabitur esse tranquillo?

*Refutatur
hæc insana
distributio.*

Ah miseros nos mortales! vt desipimus, cùm nobis sapimus! quas non ineptias congerimus, cùm cogitationibus nostris ab-blandimur, iisque frænum remittimus! Verùm vt paucis hoc absoluaui, quod tantum absurditate suâ nouitateque placere potest: dic quæso castrorum metator, vicorumque designator acutissime, in quò vicò tute tibi domicilium conquireres? Iniurius sanè sum homini, id qui rogo: hominem enim verò longè supra vulgus sapientem alloquor. Quis dubitet igitur, quin in sapientum vicò domus ei collocanda sit, & quidem non vulgaris: Ita sit, isthic habita. Iam verò, vxorem tuam in quem vicum amandabis? Rides hïc, sat scio, & ne de hæc quidem dubitari posse illico clamas: in insanientium, aut certè non rectè sapientium ingentem vicum, ablegandam prorsus, & quidem quântocyus. At quâ de causâ? Quia desipit inquis, aut quod parum distat, sapit vt læmina.

Am verò tu? & ego quidem cum bene calculos subdixi, aio in stultorum compita compingendum te; illam verò in sapientum esse deducendam vicum, & quidem honorificè; neque enim & isthic deessent fæmina. Miraris quod id asseram? rationemque exquiris? Dicam. Tam sapiens cum sis, omnia vt rectè potueris ordinare, certè stultam tibi copulasse fæminam, non nisi extremæ, id est dementiæ, quis id non videt? vxor autem tenuitatis suæ sibi conscia, sapientem virum qui sibi præsto foret, quòd delegerit, ea demum summa dicenda est sapientia, igitur si stultus est, sapuit stulte, cum tu sapienter desipis. Quid hïc repones? Ytrum vicum destinari tibi autumas? certe neutri es aptus, non

audiat

d d

insanien-

11.

12.

infanientium profectò, quia sapis hercle, sapis quàm qui maxime. non etiam sapientum; quia dum sic sapis, insipienter prorsus agis. Vos litem hanc domi quisque suæ, si vultis, dirimite. ego iam istud ago; aioque hinc ipsissimam rationem clarè deduci, cur tanta geniorum varietas, non in classes quæque suas sit distinguenda, verùm miscenda promiscuè: sic vt pauperes diuitibus, amani melancolicis, iracundis mansueti, incultis & rusticis vrbanis, malis bonis, sapientibus stulti, stupidi acutis intermixti, vnã pariter constituant, nec interpolatam habitatione rempublicam.

13. Nam, vt cætera taceam incommoda, quantam putas exorturam illico tumultuantium hominum tempestatem, vt executioni mandaretur hæc res? quis se rusticum, quis se iracundum, quis se melancolicum, quis se lentum, quis se insipientem fatebitur, cum nemo sibi non sit sapiens, nemo non mansuetus, nemo non elegans? sanè per vim sese mutuo è compitis eiicient homines, vt quisque quòd vult occupet; mutuisque sese vulneribus conficiant, de loco sibi debito dum disputatur: sicque confectus extinctusque erit orbis, antequam in suum ordinem rite sit discretus. En vt exercitum totum deles castrametator egregie, castra dum tam stultè dispungis & metaris.

14. Iam verò, vt dicere institueram, vt ita foret, totumque mortalium genus, in classes suas pro moribus, & genio cuiusque foret distinctum, tristesque tristibus, lætis læti, mali improbis, probis probi, irã eruentes iracundis, mansuetis mãsueti, stultis insipientes, sapientibus modeste sapientes cohabitarent, vnaque conuuerent; sit ita, per me licet. At quamdiu credis duraturum eiusmodi commercium? ne diem quidem vnicum. Tanta est enim, non hominum tantum, sed & vnus hominis varietas, vt vix vnã sibi constet horã; semper est varius. quòd diem hodie ducit lætus, crastinum tristis exiger; nunc bile, vel atrã, vel flauã vrigemur: nunc perplacent omnia, nunc displicemus ipsimet nobis; nunc cantus nos delectant, nunc auribus officiant; nunc ad omnia exporrecti & agiles, nunc nobismet-ipsis lumus oneri. Quòd si ergo pro geniorum, morumque diuersitate, designanda est habitatio, queridie mutandæ sunt ædes; neque quidpiam totã vrbe videbimus, nisi yltro citroque migrantium insanas discursationes.

Neque possibile est, ob hominis inconstantiam & pro diuersitate rerum, vna varietatem.

Ita est. vix vnquam vitiõ nostrõ id fumus quod fumus, aut esse quod debemus. præterquam quod tanta præterea sit, non genij modo, sed & fortunæ nos circumstantis, morborum ingruentium, euentuum nos prementium varietas, vt iidem, licet maximè velimus, esse vix possimus. iam volumus quod nolimus; iam amplectimur quod horrebamus; iam timemus, iam amamus, alia semper atque alia; alij semper atque alij. voluitur & immutatur homo, *Et nunquam in eodem statu permanet.* Non igitur in mores aliorum quibuscum tibi conuiuendum est, perturbationis uæ causam reice, sed in tuos. Neque illud oggeras cum tali mihi pax esset, illi viro pacificè coniuerem, hæc vxor ex meo genio esset, cum hoc amico vitam ducerem iucundissimam, tranquillitas foret æterna. Erras inquam, erras quàm qui maximè. nam & tuus tibi mutatur genius, & is qui modò perplacet amicus, mutatur vt tu; nam & homo est similis tui, varietati vt tu obnoxius. Consonent, licet fides, dulcemque edant sibi consonæ symphoniam; quid tamen concentûs ab iis exspectari potest, si mutantur singulæ, nec statum, quem ars dedit, mordicis retineant? remittit se vna, altera in altiore affurgit tonum, & sic tota interturbatur harmonia, vbi concordia non est constantia. Non igitur putidè conqueramur posthac, tam diuersis hominum genij & conditionibus quod conuiuamus; ita certè fieri vt videtis oportuit. id tantum agite, quod, vt non turberimur hominum à nobis dissidentium vitiis, opportunè monet Apostolus, *Alter alterius onera portate, quæ euitare non potestis, & sic adimplebitis legem Christi.* Deique sic ordinantis omnia, voluntatem.

15.

Iob 14.

ad Gal. 5.

S. II.

At inquires diuersitatem illam indolis, conditionis, & geniorum Deus inter homines inducere non debuerat. Proponitur obiectatio: omnia scilicet equaliter diuidi debuisse.

Omnia in-
commoda
cessarent,
inquires, si

Illud quidem tandem fateor, inquires, hominum tam diuersæ fortunæ cum iam sint, tam varia corporum, animique constitutio, tanta morum, sanguinis, ingenij varietas, eos inter se misceri

16.

ceti

ceri debuisse, neque seorsim habitationem suam cuique generi debuisse assignari. Tamen difficultati occurrere potuisset Deus: occurisset autem, si eam quam inuexit hominum varietatem, conditionisque differentiam non statuisset.

Deus omnes homines fecisset pares & similes.

17. Quantum audio, rursus tu Deo consilia vis porrigere, & arbitratus in manum dare. An ergo, ea quam precedenti sermone instituiamus, tibi tam bene cecidit ex sententiâ consultatio, ut rursus audeas aperire os? De diuitiarum solâ diuisione agebamus; neque id potuisti rectè decernere, malisne solis & omnibus, an solis tantum & omnibus essent tribuendæ bonis. Quod verò de diuitijs tunc dicebamus, id eodem planè iure de naturæ dotibus, corporis inquam valetudine, rectâ membrorum conformatione, sanguinis temperie, viribus, venustate, iudicij præstantiâ, morum æquabilitate; item de animæ constitutione, ut puta ingenij acumine, affabilitate sermonis, animi alacritate, quæque hæc omnia consequuntur, honore, munitiorum dignitatumque præstantiâ, intelligendum est. Illud igitur maneat, pro ut præcedenti Tractatu decisum est, hæc omnia neque malis solis consequenda, neque denegandâ etiam omnibus: rursus neque bonis omnibus dari omnia, neque etiam omnibus subtrahi debuisse. Nimis enim grauiâ ex illâ diuisione orientur incommoda; quæ quidem omnia & singula, his quas commemorauimus corporis, animique dotibus diuidendis, palam est etiam intercessura. Igitur neque malis & solis omnia, neque bonis aut solis aut omnibus, rectè potuere aut detrahi aut dari.

18. Quid igitur faciendum fuisse censes tu, qui huic, quàm iam videmus diuisioni, non acquiescis? Illud quod solùm restat iniquies: omnes tum fortunæ, tum corporis, tum animi dotes, singulis æquâ portione, diuidendas esse statuo. Equales qui sunt iure & naturâ, æqualibus etiam naturæ ut fruantur bonis, æquum iustumque esse sentio. Hoc si præstitisset Deus, poterat autem nullo impendio, Deus immortalis qualem habuissemus orbem, quàm modestum, quàm pascificum! quàm quietam duceremus vitam, si sufficientes cuiuslibet essent opes! quisque suo viueret, nec inhiaret alieno admodum; senatorum subsellia litigantium vocibus non perstreperent; non exaudiretur martius bellorum fragor; nec inuidentium fortunis alienis importunæ querimoniæ cessaret iniqua contrahentium fides; iurgia non essent aut per-

Recensetur incommoda quæ sunt cessura.

iuria; denique deterfus foret, alienis opibus inhiantium, infanus labor. Suo quisque dimensio, eoque sat liberali contentus viveret; & hoc demum esset vivere.

Et commoda que inde oriuntur.

Quod si præterea, vti maximè cuperem, omnes essent ingenio acuto & ad percipiendum facili, corpore sano & formoso vultu (& quid ni esse poterant) humorum sanguinisque constitutione temperatâ, animo alacres, moribus candidi, & ad amabilitatem facti, affabiles, comes, humani denique & ad communem societatem nati: quanta tum demum esset mortalium felicitas, vita quàm iucunda! communis esset vita & amor omnium: paradisius certè foret miserum hoc exilium, quod quidem faciunt esse longè miserimum tam sibi infensi genij, & inter se tam discrepantes mores. Iam verò omnia confusa cum sint, quid demum est humanum commercium, nisi merum Chaos? cui minus rei est, plus est invidiæ; aliena rapit qui de suo pauper est: mortem quin imò etiam parentum aut optamus, aut acceleramus, eorum futuri hæredes: amorem vagum circumferimus, & odia transportamus, prout diuersa hominum occurrunt aut formæ aut ingenia: modò benè, malè modò cum amicis conuenit; modò oneri sunt, modò voluptati; modò gaudij præstant materiam, modò tristitiæ. Taceo cætera incommoda numero infinita, perpeffu difficillima. Hinc exacerbationes animorum, hinc tædia, hinc tumultus, hinc perturbationes. Quæ quidem omnia quasi planâ detergerentur manu, nusquam si dispar esset conditio, omnes autem si naturæ fortunarumque æquali portione fruerentur. Id autem præstare cum potuerit Deus, cur iam tantam inæqualitatem inuexerit, id sanè non video. Non vides? facile crediderim; occupat enim tibi cerebrum, hoc ipsum quod detestaris, opscurum chaos.

Refutatur hæc sententia duplici ratione.

Adesdum itaque maleferiatum caput, cum tuâ putidâ sententiâ. Paradisum tum denique futurum hunc orbem reris tu, cum tuo confitus, & in ordinem digestus fuerit arbitrio? at ego id pugno, non merum chaos tantum, sed & inferno proximum futurum hunc orbem; cum denique fore, quem describit Iob, *terram miserie... ubi umbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Assero itaque nusquam Diuinæ suæ Providentiæ admirandas *inventiones*, vt rectè eas vocat Dauid, præclariùs & euidentiùs ostendisse, quàm in eâ tam dispari Bonorum

19.

20.

Iob 10.

psal. 76.

v. 13.

rum

rum omnium, ingeniorumque inæqualitate, & tam concordii geniorum discordiâ: illam verò fuisse prorsus necessariam, primò quidem ad totius humani generis conseruationem, vtpote sine quâ discordiâ mundus non staret: deinde verò ad salutem æternam mortalibus procurandam. Fidem mihi denegate, vtrumque donec planum fecero & euicero.

§. III.

Ostenditur sine maximâ opum fortunaque inæqualitate, genus humanum, licet condi potuisset, conseruari non potuisse.

21. **A**Tque vt primum ordiamur caput; an non id cuique perspicuum est; quod sicut in microcosmo, humano inquam corpore, varia necesse est esse membra, & situ, & magnitudine, & præstantiâ, & officio admodum inter se discretâ, toti tamen corpori, aut alendo, aut sustinendo, aut dirigendo, aut promouendo inprimis necessaria; ita planè megacosmum, magnam hanc generis humani communionem, & quasi corpus ingens, ex diuersis admodum constare partibus, quasi membris debuisset; vt non ipsa tantum sibi constet vniuersitas, sed & singulæ conseruentur partes? satis enim constat, vbi toti corpori male est, singula etiam membra protinus diffluere. Verum hisce non inhæreo; res in confesso est.

Non enim potest conseruari genus humanum, sine magna maiorum & officiorum varietate.

22. Iam verò, cur Deus tantam inter homines conditionum differentiam inuexerit, cum me importunus interroges, sanè cum D. Theodoro & quidem eius verbis, *Et ego te quoque libens interrogauerim, cur non omnibus corporis nostri membris, vnâ eandem vim, rerum opifex indiderit? sed oculis quidem colorum & figurarum iudicium commisit; auditum verò, vocum & sonorum discrimina cognoscere voluit?* Et ita de reliquis deinceps membris statue & loquere. Quod si rursus interrogem, cur stomacho incumbat cibos coquere & digerere, ori masticare & mandere, cur non & stomachus oculus sit, & os, & manus, pedesque; denique cætera membra, cur non sint oculus, cum facile in similem fabricam potuerint efformari? illico responsio tibi ad manum est, plura ad humani corporis constitutionem requiri, quàm vt tan-

Quod probatur ex varietate membrorum in corpore humano.

Theod.
Orat. 6.
de prou.

tum videat : audiat enim, tangat, olfaciat, gustet, phantasietur
 necesse est; ad quæ præstanda non sufficeret, si totum corpus ef-
 set oculus. Et verò, oculo quis alimenta, quis spiritus præstaret,
 nisi in corpore esset stomachus? quis eum ad plura videnda cir-
 cumferret, nisi pedes forent? Idcirco tam diuersa corpori mem-
 bra dedit sapientissimus artifex Deus, quia vnum tam multis ex-
 ercitiis non sufficit : neque verò, nisi alterum alteri præsto
 sit, vllum profecto, vt diu sit, sufficit sibi ipsi. Quod si autem di-
 uersa debuisse esse corporis membra fatearis, toti corpori vt be-
 ne sit; superuacaneum sanè erit quærere, cur vnum alteri ma-
 gnitudine præcellat, cur robustius, cur infirmius; cur vnum al-
 teri situ, & pulchritudine, & mollitie, & decore præstet; nam si-
 ne hæc circumstantiarum varietate, nulla erit membrorum dif-
 ferentia, quàm tamen fatebare corpori, oppidò necessariam.

*Applica-
 tur com-
 paratio toti
 hominum
 communi-
 tati.*

Auditores, eandem planè, quam in humano corpore, in totâ
 humani generis machinâ conseruandâ & dirigendâ, Prouident-
 iæ vim exhibuit sapiens Deus : eadem prorsus est, sed hîc ad
 plura extenditur, isthîc ad pauciora contrahitur. Constat certè
 vnum sine altero hominè, nec multùm nec diu posse subsistere,
 nequidem vt corpori necessaria sufficiat : adeo miser est homo,
 cum solus est homo. Communicatione viuimus, communicatio-
 ne subsistimus. Pane vt vescamur, terræ mandanda sunt semina :
 terra vt proscindatur, cudendus est vomer : excussum triticum
 molâ terendum est : pinsendus panis, committendus furno, fur-
 nus ipse construendus; texendi sunt panni quibus tegimur; scin-
 dendi vt corpori conueniant, consuendi ne diffluant : con-
 struendæ sunt ædes, quas tu præterea instructas vis tapetijs &
 picturis adornatas : per varias mundi plagas instituenda sunt
 commercia, vt à varijs terræ partibus, singulis benè sit; nec enim
 omnis fert omnia tellus : tradendæ sunt scientiæ, & quidem va-
 riæ, vt iris floreat respublica : expedienda arma, quibus contra
 incumbentium hostium ferociam defendatur. Alia infinita pro-
 ptemodum sunt eiusmodi, planè inter se distincta munia, quæ
 tamen, vt rectè & commode viuamus, penitus requiruntur.

*Non esset
 autem ea
 munierum
 diuersitas,
 si non esset
 diuinitarū
 disparitas.*

Iam verò, quis non videat vnum hominem tot tantisque re-
 bus parem non esse, nisi ab alijs adiuuetur? An fortè tu seruilia
 quotquot sunt, addiscere vis artificia; etiam tonstrinam agere,
 calceos consuere, & exercere veteramentariam? & licet in hæc
 arte

23.

24.

arte expeditus esses & eximius, an etiam panem pinferre, lateres indurare, calcem subigere, muros ad libellam erigere, cœmentariam agere tibi adlibeat, vt domum solus tibi exstruas? & si lubeat, an tibi ad tam varia satis esse temporis, putas, imò virium & industriæ? certè ego me illis sordibus non immergerem, inquis. Quid? diues forem & opulentus quantum satis: & an bonis non fruerer ego commodisque, quæ fortuna, & Deus erogarit? amens sim si id non ago. Itaque seruilis isthæc opera, aliis facienda demandarem; locarem operas, mercedem darem largiter: pecuniæ, vt scis, obediunt omnia. Næ tu planè deridiculum es caput! an fortuna tibi cerebrum ita dimouit, vt sententiæ quam tulisti memoriam excusserit? certè non te tantummodò diuitem, sed cæteros omnes, diuitiis confimiles tibi esse oportebat meminisse te, & quidem tuâ ex sententiâ. Quò pacto igitur tibi laborare vis eos, qui tuò minimè indigent? pares tibi diuitiis cum feceris, obsequio, laboreque cur tibi vis esse impares? & vt velis, quomodo id tandem impetrabis? Lepidè id pertractat Theodoretus. *Quo pacto, inquit, denique omnes æquales cum sint, & omnes opibus abundant, necessariorum inopiam, & usum homines sarcient? aut quis sic eadem cum reliquis abundantia instructus sit, alteri seruire volet? quis inquam igni assidere, obsonia parare, quis item panes coquere, & molâ triticum contere, nisi inopiâ & egestate cogatur, sustinebit?* Itaque si omnes æquè diuites, nemo alteri laborem præstabit vllum; te igitur & omnes colere artes, omnesque tibi ipsi exercere necesse est, vt viuas, non dico lautè & opiparè, sed miserè quoque & frugaliter. tu tibi sis omnia vnus necesse est, cum omnes vrum facis.

Theod.
sup.

25. Essent inquis, qui diuitiarum amore ducti, lucrandi studio operam suam facillè impenderent. Fateor; at si lucentur nummum illi, tu verò nummum erogas, an non id vides, illico ditio- rem futurum illum, pauperiorem te? igitur sublata rursus foret, quam tu tantopere commendabas, diuitiarum opumque æqualitas. Certè memorem decretorum tuorum oportuerat esse te: omnes volebas esse æquè diuites; & dum piger esse vis, ditiores alios facis, tuasque ipsemet leges infringis primus. Quòd si sic & alij agant, nonne quantocyus in orbem inducetur, quæ modò viget, diuitiarum inæqualitas? quid ergo incusas Deum, ob id, quòd ne tuis quidem, quas condis, legibus poteris euitare?

C c

Necdum

Necdum caput demittis, vir bone, & sententiam? minimè 26.
 inquires; nam concordiam inire possent homines, sic vt vnus al-
 teri præsto sit; idque liberaliter, nullâ nec pactâ, nec datâ mer-
 cede. Ceritum tibi cerebrum est vt video, & quid quæso obse-
 quij alteri præstare tu ipse velles, labore improbo, mercede nul-
 lâ? Ego inquires alteri obsonabo; sit ille mihi à pedibus, imo &
 à calceis. At vero eodem iure, feruilia quæque officia à te exiget
 alter ille, lautè & opiparè obsonaturus tibi, calceos ipsi cum con-
 feceris, aut colendo hortum, sudore penè cum diffluxeris, Quid
 dices? quid repones? iure ages; at apud quem? interim si pro
 pinfendo pane instituitur ista concertatio, timeo ne fame pere-
 atis ambo, antequam lis ista decisa sit ad liquidum vter alteri
 pinfat panem. Stultum est planè & ridiculum, eiusmodi senten-
 tias mordicus velle defendere. Fateri id quod res est, diuersa
 debere esse & officia, & munia, & artes artiumque exercitia, vt
 genus humanum stet; neque diuersitatem illam primò induci
 potuisse, nisi fortunatum inter homines esset, & quidem ingens
 inæqualitas,

§. IV.

*Expenditur quanto artificio, tantam munitiorum differentiam,
 inter homines inuenerit Deus. atque hinc euincitur, ingenio-
 rum & inclinationum tantam varietatem planè fuisse orbi
 necessariam.*

*Expenditur
 quanto ar-
 tificio mu-
 niorum di-
 uersitatè,
 hominum
 communi-
 tati eâ ne-
 cessariam,
 inuenerit
 Deus.*

AT verò, quis non obstupescat artem eximiam, quâ Deus, 27.
 nunquam satis admirandam illam varietatem, orbi tamen
 tam necessariam, inter homines nihil eiusmodi cogitantes in-
 duxerit? Consideratione sanè res digna est, vt artificis indu-
 striam admireris. Pace igitur tuâ Magne & sagax Deus, cum
 Dauide *Meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventioni-* Psal. 76
bus tuis exercebor, quas nemo inuenire poterat nisi tu: in iis au-
 tem considerandis exercebor, vt ea dum obstupeo, iis etiam ac-
 quiescam.

*Sic tamen
 vs liberta-
 ti vim non
 inulcrit.*

A te ergo incipio importunè Censor, qui omnes, quotquot sunt 28.
 homines eiusdem genij, & ingenij volebas esse. Annon, vbi tan-
 ta

ta officiorum studiorumque requirebatur differentia, etiam ad diuersa propendentium studia, ingens exigitur corporum varietas, & animorum aliter atque aliter affectorum inclinatio? vbi singuli agunt omnia, nihil agitur, vt modo ostendimus: vbi singuli agunt singula, expediuntur facillè omnia. Itaque necessarii sunt quidam, qui manu laborent, quidam qui ingenio, quidam qui vtroque: quidam qui seruilia pertractent opera, quidam qui artibus sese dent: quosdam militia, quosdam scientiæ requirunt; & hos quidem variæ rursus varios: quosdam rerum diuinarum, quosdam reipublicæ exigit procuratio. omnes sunt necessarii, nemo non requiritur. Quod cum ita sit, illud etiam liquidò constat, eum qui laborat manu, studiis non posse incumbere; nec qui se dat studiis, eum seruili operi adiuuere posse manus, non ferrum cudere, non naues per maria deuchere, non Martem sequi. Quid igitur consilij, vt tanta habeatur inter eos qui naturâ pares sunt, disparitas? homines vi cogere, & singulos & omnes, id quidem est adynaton; & vero etiam libero arbitrio, cui vis adhiberi non debet, planè contrarium. En vt hâc sese difficultate expediat, is qui scientiâ suâ, *Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* Fortiter, quia quod sibi beneplacitum, certò exequitur; suauiter, quia libertati humanæ vim non infert, eâ dum vtitur. Attendite si placet *adinuentiones Dei.*

29. Subtrahit primò opes, & corpori necessaria quibusdam, quibus alios locupletat. hos verò, sibi cum soli non sufficiant, diuites licèt sint, ab aliorum operâ vult pèndere. pauperes itaque, corpori suo vt prospiciant, diuitiasque, quibus carent, quarant; quantocyus ad artes, obsequia imò & seruitia liberè ac volentes applicant animum, vt ea, quibus indigent, ex potentiorum manibus emungant & eliciant; sicque dum necessitati quisque suæ, aut etiam cupiditati dum obsequitur, seruitur vniuersis & quidem liberè. Incredibilis profecto providentiæ fuit, illa in orbem inuecta diuitiarum inæqualitas, per quam fit, vt dum differimus singuli, stemus omnes. Dum tu diuitiis alios, sanè alius robore, arte alius & industriâ te superat, quòd si itaque diuitiæ tuæ necessariæ sint illi, cui vita est opera; certè illius tibi opera est necessaria, sine cuius operâ tibi non stat vita; aut si stat vita, saltem non tam commodè. Quod si clientes, seruos, minorisque

Diuersitatem hanc inuexit, primò per diuersitatem diuitiarum.

fortis homines, videris principum vitorum atria, necessitatis aut gratiæ conquirendæ causâ obambulare, sanè & ego non semel vidi principum deauratas rhedas, præ foribus tabernarum stare, & vel necessaria coëmi, vel etiam prensari manus. Sic fit; nemo non eget, utcumque diues sit; & tam indiget Rex pistore, quàm pistor Rege. Quàm parum id attendit humana superbia! quàm facile is cunctos despicit, quò multi egent! quasi verò non pluribus indigeat. Quid igitur superbis homo, quid caput erigis? opulentus es, fateor; in dignitate constitutus es, ita fit; multi à te dependent, tu vicissim à plurimis, multi sine te parum possunt, sic est; sed tu sine multis, nihil. verùm his non inhæreo. Prouehenda est diuinæ industriæ consideratio.

*Deinde eū
ea diuersitas
sola nō
sufficeret,
inducendo
varias in-
clinationes
animi.*

Cum itaque diuersa planè artium, studiorum, scientiarum adminicula orbi essent necessaria, non satis visa est sufficere tantæ varietati obtinendæ diuitiarum sola inæqualitas, ut alia quisque & alia sibi defumeret exercenda officia, etiam lucri causâ. Quid enim? si quisque ad vnum aduertat animum? si omnes quotquot sunt ad laborandum applicent manus, ut victum comparent; vbi tum futuræ scientiæ? si omnes studiis incumbant; vbi tum futuræ operæ, vbi milites, vbi artifices? omnes igitur pecuniâ allecti, vnum tantum si velint agere, perdita rursus est res humana. Verùm huic incommodo prospexit prouidus Deus. Inclinationes itaque animorum varias, naturæ inseruit artifex summus. aliis quidem subtiliorem submisit sanguinem; cogitationes exinde altiores, generosioresque spiritus, quibus ad præstantiora quædam supraque vulgus, euecti quasi à naturâ, aspirarent; aliis autem indolem cum sanguine inseruit crassiorem, tardioremque, quò sese humilioribus contenti, abiectionibus etiam libentiùs, quasi ad maiora inepti applicarent; mediam inter hos indolem aliis indidit, quâ nec nimium phantasmatis elati, nec etiam depressi nimium, medium tenerent iter; artibusque & scientiis vulgo expetitis, mentem aduerterent, iisque demum & non aliis exercendis, à victus necessitate, aut etiam diuitiarum cupiditate allicerentur.

Et quamuis ingenita indoles, animi dotes, & ad diuersa studia diuersæ inclinationes innatæ, consuetudine & familiaritate malignâ sæpè deprauentur, aut mutantur, sæpè etiam alienò exemplò præsertim domesticò excitentur; sæpè etiam vitiò nostrò

30.

31.

strô deprimantur, aut studiô virtuteque erigantur & emendentur; tamen ex variâ humorum, phlegmatis, inquam, & melancholix, sanguinis item coleræque admirabili permixtione, geniorum varietatem, quæ inter nos est, originem suam ducere, experientiâ teste sit certissimum. Ex varietate verò geniorum in diuersa propendentium, illico tam varius, aliud atque aliud agentium, existit ordo: *trahit enim sua quemque voluptas*: idque volupe est agere, quod ex genio agitur; quem si quis sequitur, suum arbitratum esse longè pulcherrimum, aut certè viribus naturæque suæ accommodatissimum: & sic parum sollicitus quid agant alij, agit ipse res suas, dum à genio suo agitur. Quod autem præter genium sit, non agitur aut benè, aut diu. Is verò agit id quod agit, qui id agit, quod, dum agitur, delectat. Et sic dum agunt omnes, omnes seruiunt, licèt ad id animum non aduertant; & dum seruiunt singuli, seruitur singulis, & benè est vniuersis.

32. Manifestum est igitur, non omnem omnium hominum indolem aut genium, communem omnibus eundemque esse potuisse, vbi tam diuersa requirebantur officia. Certè alia omnino phantasmata debentur militi, alia sanguinis temperies quæ audaciam ad perfringenda mortis pericula, viresque corpori sufficiat, ad militiæ labores perferendos: alia scientiarum studiofis, institoribus alia, alia tandem seruitijs & communi labore victitantium faci. Nisi fortè aut milites omnes vis esse, aut institores omnes; aut certè neminem suâ viuere conditione contentum.

33. Hâc ipsâ de causâ mulierum sexui, humano generi propagando imprimis necessario, aliam longè à viris indolem, aliud sanguinis temperamentum, excogitauit Deus. Longè illud dederit mollius, & suauius; non rigidum sed facile & flexile; non asperum, sed ad omnem misericordiam propensum. Hinc, si inconstantes, teneriores tamen habent fæminæ affectiones, vt tantò facilius liberorum amore tangantur & misericordiâ fluctantur; teneritudo autem amoris, si humano generi defuisset, quantulum Deus bone nunc esset humanum genus! qui enim fieri potuisset, vt tam incredibiles, in liberis præsertim educandis, labores sustinuissent miseræ, sed vt sibi videntur felices matres? tanta tædia, tot vigilias, tot insomnia, tantam incediam,

Sic mulierum corpus, & sanguinis compositio alia esse debuit, quam in viris.

tam edaces curas, quò demum animò perfregissent, nisi hæc omnia deterfisset liberorum amor, quò delibutæ, non agunt modò quod agunt, sed agendo sic delectantur, vt non id agere, sit eis ipsã morte molestius? At quò pacto afficientur benè erga infantem, quem nunquam neque viderint antehac, neque cognouerint? interim à quo mala plurima sunt perpessæ; quique sæpè numero nihil habet admodùm pulchritudinis quod delectet, multùm verò deformitatis quod auertat; imò qui modo natus, clamore incondito, lachrymisque importunis, ægram adhuc à partu molestat matrem. Quã ratione, inquam, amabunt tam infæustum fœtum, nisi amor ille cordi, visceribus, & phantasiæ, ab altiori imprimatur manu, & quodammodo ingeneretur maternæ animæ? Rursus denique si sanguinis cerebrique temperamentum ijs tenerius, molliusque non sit, sic vt facile impressionem amoris suscipiat, & imbibat; sanè aut difficile admodùm erit, ijs teneriorem hunc affectum indere; aut si indatur, facile etiam, vt in viris sit, redeunte ad naturalem statum, qui amore motus fuerat, sanguine, species illæ quæ teneram erga liberos affectionem faciunt, obliterabuntur & euanescent, & cum illis maternus amor.

Hinc quidam aliquibus vitiis sunt obnoxia, sed que viri deberent necessitati condonare.

Fateor quòd eam ob causam, molliori etiam sunt infirmioreque corpore, cerebro item teneriore, nec ad maiora percipienda aprè attemperato; rursus quòd iræ, tristitiæ, cæterarumque affectionum, præsertim subitarum impetus facillimè patiantur, facile etiam remittant. Sed quid ages? non omnia possumus omnes; corporis sanguinisque id secum fert constitutio. Eam autem requirebat liberorum progignendorum necessitas, & vt vidimus alendorum amor; qui nisi fuisset tenerrimus, nullus fuisset. Tener autem esse non potest, vbi sanguinis temperatura robusta est & aspera. Hæc si viri secum accuratè perpendant, patientur illi facile, quibus nimium exacerbantur, vitia in tenero fragilique sexu. Nimirùm excandescentiam modò nimiam, tristitiam modò exorbitantem, sermones quandoque non admodò gratos, & porrò etiam intolerabiles. Fæminam certè cogitent, sic à naturâ constitutam. & licet vitia, ratione corrigenda sint, id tamen admodùm est difficile, vbi vitia natura fert, aut si non fert, facile suscipit.

Quod quidem etiam

Verùm ne mulierum tantummodo causam agere videar, vide

34

35

de nunc quæ ex hâc doctrinâ consequuntur. Ingeniorum enim, hâc de causâ, sapientissimè, tanta inæqualitas à Deo procurata est, vt paruo contenti nec maiorum capaces, vilioribus se minus acuti & hebetes, læti tamen alacresque impendant obsequijs. Ingenioso enim homini, præcellenti iudicio, cæterisque animi dotibus prædito, manum textrinæ admouere, aut nescio cui à pedibus esse, id sanè foret admodum intolerabile. Hinc ego rideo nonnunquam, stuporem hebitudinemque in seruis & ancillis, tam ægrè quod ferant terrecti quidam, nimiumque fastidiosi heri. Stupidos sanè hebetesque oportuit esse, vt serui sint; & vt quod sunt, sine tædio sint. Neque enim si ingeniosi sint, si acuti, ei volent obsequi, cui, si dotes spectas, debuerant impetare. Voluntarium itaque facit esse obsequium ingenij tarditas, quod violentum redderet sola victus conquirendi necessitas.

*in seruorum
vniis locis
habet.*

36. Deinde, robur viresque corporis inæquales esse, erat profus conueniens tantæ muniorem varietati inducendæ. Is enim qui validis est nervis, musculis benè compactis, toto corpore ad labores indurato, validiora arripit onera; maioris quidem lucrispe, arripit tamen ea & perfert, quibus alij sustinendo non sint; item, si tanti non sit ingenij, ea exercet, quæ licet maioris sint moliminis, minoris tamen sint industriæ: is verò, qui debilius sese corpus sortitum videt, facilioribus se impendit, aut ijs quæ plus ingenij requirunt. Sic qui ferrum cudere, cusumque in laminas deducere brachiorum lacertis non valet, digitos acui applicat, aut si industriâ valeat, etiam penicillo.

*Ex sanguinis
varia
temperie,
varium in
hominibus
robur esse,
necessè est.*

37. Tertio; cum ad hanc tantam officiorum diuersitatem, tanta temperamentorum distinctio esset necessaria, sanguisque tam variè miscendus, tantam etiam morborum differentiam exoriri erat necesse. Morbi enim cum nihil aliud sint, quam temperamenti dissonantia, humorumque inter se digestorum discrepantia; certè vbi variæ sunt consonantiæ, isthic mutatione aliquâ factâ, dissonantias esse varias oportet. Et sic, alijs videas morbis melancolicos, alijs colericos, alios alijs exerceri; tentis illos, hos acutis, diuturnis aliquos, subitis alios doloribus vrgeri; quæ omnia diuersam corporis humorumque compositionem liquidò consequuntur.

*Item alios
atque alios
maxime.*

38. Deinde, exinde oritur tanta etiam venustatis inæqualitas: oculorum viuacitas, aut obtusio; color roseus aut emortuus;

*Aliam de-
nique atq;
aliam cor-
poris elegan-
tiam.*

cutis leniter expansa, aut in rugas contracta; mollities carnis aut scabrities; hispidæ genæ, aut flabræ; vultus denique totus seuerus aut benignus; suavis aspectus & ad amœnitatem decorè compositus, aut ferox & ad horrorem factus. Hæc enim omnia variam illam humorum sanguinisq; iam defæcati, seu spirituum quaquauersus toto corpore peragantium varietatem, suo quasi iure comitantur. Quod quidem multis demonstrare non mihi foret admodum difficile, inutile tamen instituto sermoni, vobisque fortasse non gratum. Sufficit id mihi, ostendisse me, quantum Deus sit vsus artificiò, ingentem hanc machinam, tam varijs, tamque necessarijs adiumentis vt instrueret. Quod quidem in eo maximè est positum, vt cum omnes agant diuersissima, omnes tamen ferè agant quæ volunt; & dum singuli, pro suâ libertate, in disparata abeunt, in hoc tamen omnes conueniant, quòd quisque sibi dum laborat, laboret omnibus. Quæ sanè vt haberetur difformitas tam vniformis, incongruè omnino dotes omnes tum fortunæ, tum corporis, tum animi, bonæ bonis omnibus, iniquæ verò solis malis fuissent dispertitæ; sed gratissimâ quâ modo fruimur varietate, promiscuè tradenda fuere tum bonis tum malis, ad totius vniuersitatis, quæ ex utròque constat ordine, debitam sustentationem.

Denique
quia idem
homo ad
diuersa de-
bet appli-
cari, idcir-
co variam
habet in-
moram co-
stitutionis,
et alius est
in quo alius
diuerso tẽ-
pore.

Iam verò facile erit intelligere, cur hæc ipsa humorum temperamentique varietas, non in diuersis modò diuersa, sed & in vnò eodemque prorsus homine variò tempore tam varia reperiatur. stupenda est res, sed ratio in promptu. Cum enim non vni tantum officio, aut actioni destinatus esset homo, sed ad varias, plurimumque discretas inter se; sanguinis quoque temperiem, ex quâ animi ad diuersa studia actionesque inclinantur, ijsque exercendis aptantur, variam esse atque diuersam prorsus fuit necessarium. Alia infantes agimus, alia pueri, alia iuuenes: Cum enim firmari adhuc debeat corporis imbecillitas, & in maiorem molem excrecere; sanè rebus agendis, quæ sint seriæ, impendi non debuit puerorum sanguis, qui ex hoc exsurgunt spiritus. Ij in virili ætate aut filiorum procreationi & educationi, aut studijs aut artibus, alijsque rei aut domesticæ aut etiam publicæ, negotijs impenduntur; quorum omnium fructus in senectute satis malignè dum capimus, disfluente paulatim corpore abimus, alijsque locum damus. Cum autem imbecilli-

tas

tas nostra tanta sit, vt non semper liceat arcum tendere, modò negotijs agendis vires intendimus, modò relaxamus; modò laborandum est, modò quiescendum; modò colenda erga Deum Religio, modò erga afflictos pietas; modò nostra, modò aliena, modò publica, modò priuata, agenda est caussa; modò in iram insurgendum est, vt malis fortiter nos opponamus; modò in mœstitiã flectendus animus, vt doloribus medeamur alienis, aut nostros perferamus. Quæ cum tam multa sint, & tam inter se discreta, benè sapienterque consuluit huius fabricæ constructor Deus, vt & mutationi sanguinis & humorum, imò aëris & ætatis, hoc corpus subiaceret; aliasque atque alias tum vires, tum inclinationes, prout res gerendæ ferrent, animo subministraret.

40. Neque rursus aut aduersam fortunam semper pati, aut etiam semper prosperâ gaudere homines voluit; nec paupertate incommodisque vrgeri semper, neque etiam diuitijs lautitijsque affluere; nec hilaritate semper efferri, nec mœstitiã semper deprimi, aut omnes prorsus homines aut etiam singulos. Verùm hæc omnia promiscuè distribuens diuersis, & diuerso tempore etiam singulis, iucundissimam hanc, ex tam vario concentu, composuit harmoniam. Vnus quidem *Bassum* seu musicæ inferiorem partem intonat, dum alter *superiorem* occinit, superiorum agit partem; alijs interim medios tonos exprimentibus; & sic vna fit ex tam dispari concentu concordia, per quam totius vniuersitatis stat musica; neque facillè quis partes singulas rectè distribuet, nisi qui totius auctor est harmoniæ.

Et aliam
atque aliã
patitur
fortunam.

§. V.

Tantam conditionum, fortunæ, ingeniorum, & officiorum mutationem & varietatem, salutis nostræ conducibiliorem esse ostenditur.

41. **L**iquet igitur varietatem hanc tantam ingeniorum, fortunarumque, & quod inde sequitur, officiorum, conditionum imò & fortis, modò euetæ, modò humilis, modò prosperæ, modò aduersæ, orbis sustentationi imprimis fuisse necessariam. Verùm

Varietas
hæc etiam
saluti æter-
næ procu-
randa fuit
conducibi-

D d

fi &

liors infeli-
citati enim
perpetua
succubuis-
set natura

si & eam salutis nostræ æternæ maximè conducibilem videri-
mus, Deus bone quanta nobis hic sese offeret diuinæ Bonitatis
Prouidentiaque admirandæ, & vero etiam laudandæ seges? Id
ergo ostendamus modò. Nolo autem eam partem demonst-
randam assumere, quâ probandum esset, non debuissè homines
semper deprimi, semper affligi, semper laboribus & quidem gra-
uissimis implicari: id enim omnes mihi facillè dabit, & verò
natura pro me stat, non enim ideo natura fuit condita, vt ei
semper malè sit; quòd autem iam ei malè sit sæpissimè, id verò
naturæ sese deprauantis vitium est, non auctoris.

Felicitatē
vero per-
petuam nō
tulisset, sine
Numinis
contemptu
& obitio-
ne. patuit
id in Ada-
mo felice.

Illud præcipuè declarandum est, totam vniuersamque natu-
ram non semper debuissè commodis, felicitateque frui, quòd
quidem ostendere est perfacile. Nam si deliciis, commodisque
corporis omnes, & quidem semper abundassemus; miseros nos!
quò tandem deuenissemus? in quam non, Deo rebelles, proru-
pissimus audaciam? An enim feliciorē, magisque naturæ
consonam conditionem sibi quis possit effingere, quàm quæ pri-
mis obtigit parentibus? & tamen quid non sunt ausi! quàm ci-
tò conditoris reuerentia ex animo nimis fortunato, dolorum-
que adhuc ignarò effluxit? Diaboli commentum id fuit, in-
quies. Ita sit, verum vt acutè Chrysofomus: *fingamus nihil
Diabolum consuluisse, nihilque penitus Eue de ligno locutum fuisse;
num sine peccato perstitisset, si id ita non contigisset? Minimè verò;
nam cui mulier tam facillè quòd volebat persuasit, ipse, etiam diabo-
lo absente, ex se ipso quamprimùm in peccatum corruisset; quo maio-
ri quoque pœnâ mulctari debuisset. Id verò pulchrè probat. Nam
qui tam facillè, inquit, propinatam sibi ab altero deceptionem susce-
pit, is profecto & negligentis & laxi affectus fuisse ostenditur. hinc
ei, legem à Deo imponendam, eaque coërcendum fuisse docet.
si enim Adam voluntate & animo tam negligentis, prout fuisse
ostenditur, nullum suscipiat mandatum, sed in deliciis & securita-
te persistat; ex huiusmodi licentiâ, imbecillitas tanta atque negligē-
tia, ad meliorē an ad deteriora prorumpet? liquet profecto illum
ad summum fastigium vitiorum euasurum, si absque curâ sit. Nam
si necdum de immortalitate securus, eamque spem dubiam pendere non
ignorans, in tantam arrogantiam atque amentiam est elatus, vt
Deus fieri speraret: istudque cum id promittentem (Diabolum) nullâ
ex parte filelem cernebat: si firmam & securam immortalitatem*
(nempe

42.

Chrysof.
l. i. de
Prouid.

(nempe corporis) consecutus fuisset, quò non progressus esset arrogantia? quid non peccasset? quando ille Deo obtemperasset? Ita sapientissimè aureum illud os. Infelix iuit Adam, quia nimium diu felix; & tamen eheu quàm paucis diebus felix fuit! Quid optabilius amicitia & concordia? & tamen ea Adamum inter & Euam nimia fuit: ita enim amor ille emolliuerat viri animum, vt vxori ne displiceat, Deum non vereatur offendere. Utinam importunitate sua, non nunquam bilem marito Eua concitasset! utinam iurgiis fuisset turbata pax domestica! certè non adeo timuisset vxorem offendere, offensus ipse aliquando.

43. Verùm an te Adamo sapientiozem futurum fuisse existimas? *Imò & in infelicitissimo Caino.*

Gen. 3. Tu illo sapientior, Adami infausta proles: liquet hoc profectò in tibi prorsus simili Cainò. Ne patris quidem exemplò doctus sapuit. *in doloribus pariebat filios infelix mater, & in sudore vultus sui vescebatur pane exul pater, sicque sceleris sui pœnas miseri dabant.* interim quid non egit impudens filius, vt documenta daret quàm esset origine natus? Iam illud vrgeo cum Chryso-

Chrysoft. mo. *Quid non fecisset Cain in paradiso degens tantisq; deliciis fruens, quando his omnibus priuatus, patrisq; supplicium ante oculos habens, ne sic quidem emendatus est: in tantumq; ineptia prorupit, vt homicidium ipse primus inuenit, ausuq; nefario impleuerit?* quid ad hæc generis tui prima exempla respondes infelix homo! An tibi aurea pollicenti aut credam ipse, aut tu etiam credes tibi? Adam

Ibidem. felicitate suâ spoliatus est, teste Chrysoftomo, *quia ex honore sibi prestito deterior effectus esset, si post spretum violatumq; mandatum, immotus ille stabilisq; durasset: & tute in Dei obsequio perseveraturum credis, si omnia tibi forent fausta & felicia?* Longè sanè alia de humano genere, in tertiò Scientiæ conditionaliū, quod exposui, volumine legit Deus. idcirco laboribus, ærumnis, indigentia, & morbis subiecit hominem, vt spiritus indomitos compesceret; læta tamen intermiscuit, ne illi prorsus opprimantur.

44. Interim quid agimus adhuc quotidie? etiam miseri, in Deum tamen intrepidè insurgimus, flagellantis manum non expauescimus: quò demum non impudentiæ prorupturi felices nulliusque opis indigi? Rectè telum hoc intorquet, aureum os, *si enim bis addisti, scilicet labori & dolori, ne sic quidem peccare desistimus;*

Chrysoft. Ibidem.

mus, quò scelerum progressa non esset audacia nostra, si nos affluere deliciis & otio constituisset Deus? omnia enim mala docuit otiositas. Quis tunc Deum esse meminisset, cuius iam omnium egentes, infelices, & miseri non recordamur, nisi, quod pessimum est, ut eum offendamus? Felices & supra communes hominum miseras euectos, diuini Numinis contemptores esse videbat, & deplorabat Dauid: atque illico rationem tantæ impudentiæ at-
in laboribus, inquit, hominum non sunt, & cum homini- Psal. 71.
bus non flagellabuntur: ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniqui-
tate & impietate sua, prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, tran-
sierunt in affectum cordis, posuerunt in celum os suum. Verùm id
 probi non agerent, inquis, sic est, si probi esse perseverent. Adam nonne probus erat, cum felicitatem suam ferre non potuit? sed felicitas diu probum esse non permisit. Et tu ipse, nonne tunc deterior, nonne tunc maximè Dei incurius es peccatisque obnoxius, cum in labore hominum non es, cum corpori genioque bene est? Quid hæc disputamus? euidentis est experientia quotidiana; deploranda planè res est, non autem reuocanda in dubium.

Et vero an non vides, in terrenas tandem, & cælestium inanes animas, degeneraturos nos, si nihil nisi quod volupe est, nisi quod delectet, hæc terra mortalibus suppeditaret. Quis calum suspiraret, si hic sua vota, compleri prorsus omnia, homines è terrâ nati perlentiscerent? En ut adhuc modò, vbi habitacionem habemus tam miseram, & incommodam, ei tenaces mordicè in hæremus, allecti nescio quâ felicitatis umbrâ? O mors!
quam amara est memoria tua, homini pacem habenti in substantiis suis, viro quieto, & cuius via directe sunt in omnibus? Eccles. 4.
 Nihil hîc admodum dulce est & commodum, quod non felle & quidem amarissimo sit conditum; diuitiæ plenæ curis & sollicitudine; amores zelotypiâ inuidiæque pleni; coniugia plena fastidiis; corporis voluptates plenæ morbis, & doloribus; dignitates plenæ insomniis, suspicionibus plenæ & ipsâ inconstantia timendæ; & tamen stulti amaroribus his in hæremus, diuinorum immemores, æternorum gaudiorum prorsus incurij. Quòd si autem ea quæ hîc sunt, peritura quamuis, seseque possessoribus etiam inuitis ereptura gaudia, quietè diu datum fuisset possidere; timeo certè, ne Deo valere iusso habereque res suas, in illas demum impias voces

45. voces erupturi fuisset; *Cælum celi domino, terram autem dedit filiis hominum*: cælum deinceps habeo, ubi mihi vita cælum est, & terra paradus. sed satis iam sit.

46. Illudque demum concludamus, sapientissimâ sanè ratione, dotes tum corporis, tum animi, tum fortunæ, ex quibus omnis felicitas existit, hominibus tam inæqualiter Deum distribuisse: quod quidem omnino sic ei faciendum necessariò fuit, vt totum humanum genus, tam in naturæ, quàm in gratiæ statu conseruaret; neque enim felices, aut omnes aut semper hic esse poterant homines, æternum felices vt forent.

Optima itaque ea diuersitas.

47. Secundò, modum etiam quò distributio facta est, esse pulcherrimum; neque bonis omnibus, & solis danda bona omnia, neque improbis omnino deneganda. Nam præterquam quòd longa felicitas, bonorum fortasse fuisset ingens deprauatio, *Præterea* vt ait acutissime Theodoretus: *apertissimum defensionis campum haberent malitiæ operarij, si in hac presenti vitâ, solis iustis diuitiarum thesauros* (& idem est de omni aliâ dote iudicium.) *Judex ille distribuisset. Eadem enim, quæ ipsorum magister ac doctor* (diabolus) *contra Jobum locutus est, dicerent: quia tu circumuallasti interiora & exteriora domus ipsorum, frumentum & vinum multiplicasti eis. Sed mitte manum tuam, & tange quæcumque habent, nisi in faciem benedixerint tibi.* Quod sanè conuitium Deo sic impactum, foret omnino grauissimum: nec enim id ex Dei honore est, non habere quemquam qui sibi obsequatur, nisi quem quasi mercedè conduxerit.

Diuersitas ita inducenda modus etiam optimis.

Theod.
Orat 6.
de Prou.

48. Nunc verò, cum tam bona quàm mala, paupertas & diuitiæ, dignitates humilioraque officia, voluptates & ærumnæ, ingenia, conditiones, omnia denique tum malis, tum bonis promiscuè sint communia; nemo habet quod conqueratur, nemo quod Deo obijciat. Non enim improbi, quibus aduersæ fuerunt res, paupertatem domesticam, morbos, amicorum odium, coniugis inconditos mores, fortunam denique semper iniquam, sceleribus excusandis iure poterunt prætere: illico enim innumerabiles existent probi, qui diuini Numinis Majestatem defendant; vtpote quibus aduersa fortuna, communisque imò & grauior paupertas, ad maioris sanctitatis culmen gradum fecerit. Neque rursus diuitias, dignitatum culmina, voluptatumque illecebras, sibi fraudi imò & oneri fuisse caussari poterunt, quasi

Neque iam improbi excusationem habebunt improbitatis suæ siue felices fuerint in hac vitâ siue infelices.

si cum illis diuinus cultus non subsisteret & cohæreret : sanè in-
 numeri etiam cum sint viri , probitate omni , nec minùs etiam
 opibus dignitateque conspicui ; obstruetur illis illico os , doce-
 buntque suo exemplo, non mala fuisse illa, quibus cùm bene vsi
 sunt, facti sunt boni.

Maneat itaque illud ratum, omnia benè à Deo esse distributa,
 neque meliùs munera sua distribuere potuisse, tum si suam glo-
 riam , nostramque salutem , tum si totius vniuersitatis humanæ
 sustentationem spectet. Hoc tandem curemus nos, vt quæ rectè
 in pondere & mensurâ nobis donata sunt, rectè ijs vtamur , re-
 ctèque vtendo boni simus. Illudque identidem omnium bene-
 factori , cùm gratiarum actione occinamus ; *Quàm magnificata* Psal. 109.
sunt opera tua Domine ! Omnia in sapientiâ fecisti : impleta est terra
possessione tuâ. O quando hâc possessione Cælum ipsum tandem
 implebitur ! Quod bonum est in oculis tuis in cælo & in terra,
 hoc fiat ; & cum volueris , fiat.

PARS III.